

Nová publikace o podpoře rodin

**Ladislav Průša, Petr Višek, Robert Jahoda: *Alchymie nepojistných sociálních dávek*
Praha, Wolters Kluwer 2014. 280 s. ISBN 978-80-7478-528-3**

Nepojistné sociální dávky patří k významným nástrojům sociální politiky, a to ani ne přímo objemem finančních prostředků, které jsou jimi redistribuovány, ale zejména specifickou rolí, kterou plní, a sociálními situacemi, které řeší. Neobvyklý název práce vystihuje skutečnost, že správné nastavení nepojistných sociálních dávek je skutečně alchymíí. Zvolené téma je proto neobyčejně aktuální.

Úspěch každého bádání se odvíjí od přesné a jasné formulace cílů a nastolení motivujících pracovních hypotéz. Cílem této publikace bylo zejména analyzovat vývoj hmotné podpory rodin formou nepojistných sociálních dávek a nastítnit náměty na prioritní úpravy v této oblasti, což se autorům podařilo. Použité metody pak odpovídají stanovenému cíli a jsou plně adekvátní zkoumané problematice. Byla využita obsahová sekundární a komparativní analýza literatury, českých a cizojazyčných dokumentů a zahraničních výzkumných zdrojů. Dále byla provedena sekundární analýza dat.

Celá monografie je rozdělena do tří bohatě členěných částí. První část se dopodrobna zaměřuje na vývoj hmotné podpory rodin poskytované prostřednictvím nepojistných sociálních dávek od roku 1990 a zejména po roce 2010. Autoři vyčíslili

celkové výdaje na podporu rodin prostřednictvím systému nepojistných dávek v nominálním vyjádření a v relaci k objemu HDP a celkových výdajů státního rozpočtu, včetně provedení mezinárodního srovnání v rámci EU.

Druhá část monografie pojednává o nepojistných sociálních dávkách jako o jednom z nástrojů sociální a rodinné politiky. Obsahuje analýzu jeho kritických míst, zabývá se možnostmi a podmínkami predikcí při jeho tvorbě a změnách a problémy deformací návrhů v procesu jejich schvalování.

Ve třetí části jsou formulovány náměty na prioritní úpravy v oblasti nepojistných dávek pro rodiny s dětmi, přičemž je zdůrazněna potřeba přijímat nová opatření. Zejména tato část je velmi inspirativní.

Ačkoliv je téma práce značně rozsáhlé, má práce vyvážený charakter, je zaměřena na charakteristiku stěžejních otázek, ovlivňujících podstatu problémů v rámci jednotlivých systémů. Autoři nesklouzávají do přílišných podrobností a dílčích detailů, jejichž charakter nemá zásadní vliv na výsledná řešení.

Celkově proto hodnotím práci jako koncepčně a pojmově dobře ukotvenou, vystihující hlavní aspekty a problémové oblasti studované problematiky. Je vysoce informativní, je napsána kultivovaně

a metodicky jí také nelze nic vytknout. Je nutno vyzdvihnout i skutečnost, že se autorům podařilo na cca 200 stranách skutečně nabídnout čtenáři ty nejdůležitější poznatky a náměty. Autoři dobře pracují s literaturou (v práci je 173 odkazů na použitou literaturu); zařazení obrázků, tabulek, grafů a příloh vhodným způsobem ilustruje celou problematiku.

Téma je vysoce aktuální a poskytuje široký prostor pro rozpracování. Považuji za chvályhodné, že autoři zvolili střizlivý a věcný přístup, prošli tuto problematiku od základních souvislostí až ke konkrétním otázkám se zřejmým úmyslem nalézat řešení.

Zkušený autorský kolektiv se problematikou dlouhodobě zabývá a projevil nesporně svoji velkou odbornou erudici. Je patrné, že vyhledal a systematicky zpracoval větší množství relevantních podkladů a podařilo se mu sestavit srozumitelný přesvědčivý materiál s logickou stavbou. Projevil přitom cit pro výběr kvalitních podkladů preferujících odborné pohledy.

V publikaci mohou nalézt poučení nejen ti, kteří se profesně zabývají problematikou podpory rodin, ale i studenti vysokých a odborných škol a všichni, kteří se chtějí s touto problematikou seznámit z vlastního zájmu.

Vojtěch Krebs, VŠFS

Aktivita jako projekt

Jaroslava Hasmanová Marhánková: *Aktivita jako projekt: Diskurz aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a seniorek*

Praha, Sociologické nakladatelství, 2013. 170 s. ISBN: 978-80-7419-152-7

Autorka v knize *Aktivita jako projekt* odvázně reaguje na aktuálně převažující diskurz aktivního stárnutí. Aniz by ho zatracovala nebo od něho zrazovala, upozorňuje na některé jeho nezamýšlené důsledky. Základní sdělení publikace zní, že idea aktivního stárnutí sice narušuje klasické stereotypy o pasivním a nešťastném stáří, ale zároveň vytváří nové formy nerovností založené na možnosti nebo ochotě stárnout aktivně. Aktivní stárnutí také seniorům přislíbujee spokojený život, ale zároveň na ně klade novou odpovědnost v přesvědčení, že stárnutí je proces ovlivnitelný, kde si každý sám může za to, jak mu ve stáří bude.

Tyto teze autorka rozpracovává v pěti hlavních kapitolách - jedné teoretické, jedné metodologické a třech kapitolách prezentujících výsledky vlastního etnografického výzkumu v centrech poskytujících volnočasové aktivity pro seniory. Po formální stránce je knížka příjemným čtením s jasnou strukturou a logikou výkladu. Čtenář není zahlcován ani přemírou teorie či množstvím dlouhých citací; na správném místě v textu je vždy k dispozici právě tolik informací, kolik je k pochopení prezentovaných zjištění třeba.

V teoretické části je popsán proces geneze diskurzu aktivního stáří. K pochopení, kde se tento koncept vzal a proč jej společnost potřebovala, vede seznámení s diskurzem, který mu předcházela. Jednalo se o modernistický model stárnutí, který pevně svazoval stáří s nemocí, nemohoucností a závislostí. Stáří bylo v tomto modelu prezentováno jako problém, který je třeba řešit, a to zejména prostředky v té době vznikajícího sociálního státu.

Jako alternativa se postupně vynořila teorie o aktivitě. Důvodem, proč byla idea aktivního stáří dle autorky tak hladce přijata, je, že je výhodná pro všechny a nabízí řešení potíží modernistických představ o stáří. Lidem je přislíbena štěstí i ve stáří, které má plynout z aktivity, a zároveň jim je předána zodpovědnost za jeho dosažení. Současně mají být minimalizovány ekonomické důsledky demografického stárnutí populací díky delšímu setrvání nově ak-

tivních seniorů na trhu práce. Ve výsledku je dnes aktivní stárnutí prezentováno jako univerzální obraz správného stárnutí, a to jak v gerontologickém diskurzu, tak v mezinárodních dokumentech (s. 33).

V empirických kapitolách se autorka věnuje některým limitům těchto optimistických příslibů. Svě poznatky formuluje na základě tříletého výzkumu dvou center, která nabízejí vzdělávací kurzy a volnočasové programy pro seniory. Centra pojímá jako představitele konceptu aktivního stárnutí. Ve výzkumu autorka používala metody zúčastněného pozorování, studovala dokumenty a uskutečnila 34 rozhovorů s klienty center, 4 rozhovory se seniory „neklenty“ a 13 rozhovorů se zaměstnanci.

První empirická kapitola se nazývá „Aktivní stárnutí jako forma disciplinace těla“. Autorka zde navazuje na Foucaultovy teorie, když aktivní stáří pojímá jako techniku biomoci. Zdůrazňuje, že vzhledem k prezentaci aktivního stáří jako jediného správného stáří zde vyvstává pro seniory až „povinnost stárnout dobře“ (s. 60). Štěstí a zdraví

jsou znakem odpovědného občana a aktivní stárnutí představuje formu moderní biopolitiky. Na pozadí výpovědí klientů seniorských center popisuje, jak se aktivita stává individuálním projektem a naplňování imperativu „muset (chtít) být aktivní“ je často hlavním cílem snažení seniorů navštěvujících centra. V tom je patrný zajímavý efekt diskurzu aktivního stárnutí, kdy se aktivita stává cílem sama o sobě. I u vzdělávacích kursů nabízených v centrech je vzdělávací aspekt klienty vnímán až jako druhotný. Podstatné je to, že člověk „něco (cokoli) dělá“, a tedy je aktivním seniorem.

Autorka to lehce zmiňuje, přesto bych v tomto kontextu zdůraznila zjevný neúspěch v naplňování státem prosazované podoby aktivního stárnutí. Idea aktivního stáří je často nabízena jako řešení ekonomických problémů demografického stárnutí populace. Aktivní senioři mají déle pracovat a zůstat tak produktivními členy společnosti. Jak ale vyplývá z rozhovorů s představiteli této skupiny, většina z nich se velmi těšila do důchodu právě na to, že budou mít volný čas na sebe a své aktivity, tedy koníčky. Stejná skupina aktivních seniorů se zároveň emancipuje i ze své tradičně očekávané role prarodičů a méně ochotně vypomáhá v rodině svých dětí, čímž by umožnila vyšší zapojení mladých rodičů na trhu práce. Aktivní stárnutí se tak dnes uplatňuje spíše v oblasti volného času seniorů, pozitivní dopady pro pracovní trh zatím očekávat nelze.

Druhá empirická kapitola je nazvána „Aktivita a ustavování hierarchie životních stylů ve stáří - aktivní stárnutí jako ‚dobré stárnutí‘“. Autorka zde ukazuje, že protěžování konceptu aktivního stáří staví seniory žijící jiným způsobem do pozice těch méně odpovědných a méně úspěšných ve vlastním stárnutí. Aktivní stárnutí je podporováno v nejvýznamnějších dokumentech a také dotázaní zaměstnanci i klienti center pro seniory se jasně vymezují vůči těm „pasiv-

ním“, kteří dle nich stárnou „špatně“. Je přitom přehlíženo, že existují i strukturální podmínky, které ovlivňují možnost stárnout aktivně, jako například sociální pozice, gender nebo zdraví. Tak je dle autorky ustavována jasná hierarchizace životních stylů ve stáří a s ní spojené nové nerovnosti.

Aniž bych chtěla zpochybňovat tezi o prezentaci jednoho správného modelu stárnutí ve vládních dokumentech, napadá mě omezení zjištění o existenci tak jednoznačné hierarchizace životních stylů seniorů ve společnosti. Jak autorka sama píše, vědomí vlastní aktivity se pro klienty center stává zdrojem pozitivní identity a způsobem distance od „ostatních starých“. Zde mám ale potřebu dodat, že podobné tendence vyvyšování aspektů vlastní skupiny na úkor skupiny nečlenské jsou přirozené pro každou sociální kategorii. Jak vyplývá z teorie sociální identity, právě tímto způsobem si mohou lidé budovat pozitivní obraz vlastní skupiny. Tím, že autorka hovořila pouze s klienty center pro seniory, přirozeně nezjistila vnímanou hierarchizaci životních stylů v očích seniorů ostatních. Pokud by si povídala se starším člověkem, který nenavštěvuje žádné kursy nebo organizované volnočasové aktivity, ale například většinu času hlídá vnučata, stará se o zahrádku nebo cestuje po doktorech, není vyloučené, že by jí řekl něco stejně pohrdlivého o „aktivních“ seniorech trávících čas „poskakováním na břišních tancích“ nebo „tlacháním v klubech pro seniory“. Tím chci jen upozornit, že interpretace hierarchizace životních stylů očima seniorů nemusí být tak černobílá, jak se autorka dozvěděla ve svém výzkumu v centrech volnočasových aktivit.

Poslední kapitola nazvaná „Genderové aspekty diskurzu aktivního stáří“ se zabývá tématem výrazného podzastoupení mužů v centrech pro seniory. Je prezentováno několik hypotéz vysvětlujících tento fenomén: od letmého přehledu těch de-

mografických až po zjištění, že centra jsou ve skutečnosti jasně genderovanými institucemi, ve kterých působí neuvědomované mechanismy vylučování mužů. Mezi ty patří nabídka kursů odpovídající hlavně tradičně ženským zájmům, femininní výzdoba prostorů, ale i vnímaná nesamozřejmost přítomnosti mužů, která ve svém důsledku ovlivňuje jak chování příležitostně přicházejících mužů, tak žen v jejich přítomnosti. Z výpovědí klientek i zaměstnanců center plyne, že konstruují ženy jako aktivní pohlaví a muže jako pohlaví pasivní.

Na straně 136 mě zaujal příklad toho, jak interpretace jevů klientkami a zaměstnankyněmi nemusí odpovídat skutečnosti. Dotázané si například myslí, že muže jako pasivnější pohlaví většinou do centra přivedou jejich aktivnější ženy. Z rozhovorů autorky se šesti klienty-muži přitom nic takového nevyplývá. To je pro mě jen připomínkou důležitosti vědomí toho, že pohled jen z jedné strany (zde jen ze strany návštěvníků centra) nemůže komplexně zodpovědět otázku po důvodech nepřítomnosti mužů v centrech. Výsledky i této kapitoly by podle mě obohatilo porovnání zjištěných interpretací klientek s výpověďmi mužů-neklientů centra a zmapování jejich způsobů vnímání podobných míst. Chápu, že to zřejmě nebylo cílem autorky. Na druhou stranu v metodologické části knihy je uvedeno, že byly v zájmu triangulace zjištění provedeny i čtyři rozhovory s lidmi, kteří centra nenavštěvují. Citace nebo interpretace z těchto rozhovorů jsem bohužel v knižce nenašla, přitom očekávám, že by mohly být přínosné.

Celkově je kniha „Aktivita jako projekt“ zajímavým a inspirativním čtením, které obohacuje diskurz aktivního stárnutí o běžně neakcentovaná témata. Proto bych přečtení knížky doporučila všem zástancům i odpůrcům aktivního stáří.

Romana Trusínová, SoÚ AV

Celostátní konference „**Přátelská místa po pěti letech**“, pořádaná počátkem listopadu ČČK na závěr pětiletého trvání projektu Přátelská místa, znovu upozornila na nedostatečné znalosti pracovníků v soukromém i veřejném sektoru o tom, jak komunikovat s osobami s handicapem a o jejich potřebách. Výsledky pilotní fáze projektu „Přátelská místa - garance služeb bez bariér“ totiž ukázaly, že správné komunikaci s handicapovanými osobami a seniory není při výuce na školách ani při vzdělávání úředníků věnována vůbec žádná pozornost. Účastníci konference zhodnotili dosavadní působení projektu Přátelská místa kladně. K letošnímu září jím prošlo téměř tisíc osob z 53 organizací a podle dosavadních zkušeností přináší v něm nabyté znalosti trvalý prospěch absolventům, jejich zaměstnavatelům a profesionální služby klientům s postižením. Podle názoru nevidomé lektorky Renaty Rucké by se už děti ve školách měly učit, jak přistupovat k lidem s postižením, protože současná neznalost vede v běžném životě k celé řadě nepříjemných nedorozumění a často odrazuje osoby s postižením od využívání služeb. Díky projektu ČČK postupně vzniká národní síť certifikovaných míst garantujících profesionální přístup a dostupnost služeb. Součástí certifikace je posouzení přístupnosti služeb, a to architektonicky i komunikačně. Udělení certifikát poskytovatelům veřejných služeb usnadní přístup ke klientům, umožní oslovit zákazníky se specifickými potřebami a zvýší kvalifikaci personálu, a to včetně základů poskytování první pomoci. Logo projektu klientům zase napoví, kde se na nabízené služby mohou spolehnout.

Více na www.PratelskaMista.cz.

Mezinárodní konference organizovaná Alternativou 50+ „**Age management v praxi: české a zahraniční zkušenosti a nástroje proti věkové diskriminaci**“, zaměřená na řízení pracovních týmů z hlediska věku a na problém věkové diskriminace, proběhla v listopadu v Praze. Účastníci se z vystoupení zahraničních partnerů z Rakouska, Francie a Velké Británie seznámili s jejich zkušenostmi a s nástroji využitelnými v ČR. Tématem diskriminace se zabývala zástupkyně francouzského veřejného ochránce práv. Dalšími přednášejícími byli zástupci MPSV, ÚP ČR a zaměstnavatelů. Proběhly rovněž dva workshopy na téma diskriminace a problematiky age managementu, na nichž se diskutovalo řešení konkrétních případů a možnosti managementu věku a diskriminace.

Více na: www.alternativaplus.cz.